

ВИНОВНИ ПО ПОДРАЗБИРАНЕ ДИСКРИМИНАЦИЯ И ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ СПРЯМО РОМИТЕ В СИСТЕМАТА НА НАКАЗАТЕЛНОТО ПРАВОСЪДИЕ В БЪЛГАРИЯ

**ОСНОВНИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕ НА
БЪЛГАРСКИ ХЕЛЗИНКСКИ КОМИТЕТ**

Декември 2020 г.

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНКСКИ
КОМИТЕТ

Докладът е финансиран от Програма „Равенство, права и гражданство“ на Европейския съюз (2014–2020)

Настоящата публикация е създадена в рамките на проекта „Борба с неосъзнатите предразсъдъци и дискриминацията на ромите в системата на наказателното правосъдие (ROMA)“. Проектът е съфинансиран по програма „Права, равенство и гражданство“ на Европейския съюз (2014–2020) и се изпълнява от консорциум с водеща организация Fair Trials и партньори: Български хелзинкски комитет (България), Унгарски хелзинкски комитет (Унгария), APADOR-CH (Румъния), Rights International Spain (Испания). Отговорността за съдържанието е изцяло на авторите му и по никакъв начин не може да се счита, че отразява позицията на Европейската комисия.

ВИНОВНИ ПО ПОДРАЗБИРАНЕ ДИСКРИМИНАЦИЯ И ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ СПРЯМО РОМИТЕ В СИСТЕМАТА НА НАКАЗАТЕЛНОТО ПРАВОСЪДИЕ В БЪЛГАРИЯ

ОСНОВНИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКИ ХЕЛЗИНКСКИ КОМИТЕТ

Декември 2020 г.

Днес съществуват убедителни доказателства, че е по-вероятно ромите, отколкото други етнически групи, да бъдат непропорционално засегнати от наказателното правосъдие на държавите членки на Европейския съюз. Свръхпредставянето на ромите в наказателната система не само допринася за вредните стереотипи, но и унищожавя житейските шансове на ромите, които остават най-маргинализираната група в Европа. Специалистите в сферата на наказателното правосъдие (адвокати, полицаи, прокурори и съдии) не са имунизирани срещу широкоразпространените вредни стереотипи и вкоренените нагласи към ромите. Нарастващите доказателства извън Европа (особено от САЩ) предполагат, че предразсъдъците към участниците в наказателното правосъдие оказват влияние и върху резултатите от наказателното правосъдие.

Дискриминацията спрямо ромите в системата на наказателното правосъдие нарушава три основни принципа на правата на човека: недискриминация въз основа на раса, цвят на кожата или етнически произход; равенство пред закона и гарантиране на справедлив процес. Тя води до свръхпреследване и свръхнаказване на ромите и подкопава доверието в държавните институции.

За да адресират този проблем, обединение на пет граждански организации - Fair Trials, Български хелзинкски комитет, Унгарски хелзинкски комитет, APADOR-CH (Румъния) и Rights International Spain (Испания), инициираха проект „Борба с неосъзнатите предразсъдъци и дискриминацията срещу ромите в системата на наказателното правосъдие (ROMA)“, финансиран от Програма „Права, равенство и гражданство“ на Европейския съюз. В рамките на проекта, партньорските организации имаха за задача да проучват и документират как негативните стереотипи и нагласи допринасят за свръхпредставянето на ромите в системите на наказателното правосъдие в България, Унгария, Румъния и Испания.

Резултатите от проучването както в България, така и в останалите три юрисдикции, включени в проекта, са изключително тревожни. Според заключенията на Български хелзинкски комитет, в България:

Дискриминацията и предрасъдъците спрямо ромите се срещат на всички нива на администрация и функциониране на системата на наказателното правосъдие.

Държавните институции не само бездействат по отношение на расизма и структурната дискриминация в наказателната система, но и провеждат открита анти-ромска наказателна политика.

Формалното равенство, което българският закон гарантира на всички граждани, не води до равно и непредубедено третиране на ромите.

Най-висши представители на изпълнителната и съдебната власт правят осъзнати расистки внушения и нормализират използването на стереотипни асоциации между престъпност и етническа принадлежност.

Липсата на събиране на **етнически данни** затруднява изследването на обема на ромското присъствие като заподозрени, обвиняеми и осъдени в системата на наказателното правосъдие и допълнително спомага за отричането на проблемите. Макар официално да не се генерира и публикува етнически дезагрегирана статистика, съществуват убедителни данни, че ромите са свръхпредставени в местата за задържане и в местата за лишаване от свобода. В тази посока са изводите от емпирични изследвания на Български хелзинкски комитет (БХК). Между ноември 2016 г. и февруари 2017 г. БХК е провел мащабно проучване сред 1357 осъдени лишени от свобода от всички затвори и затворнически общежития в България, чието наказателно производство е започнато след януари 2015 г. Резултатите сочат, че **50,8% от новопостъпилите затворници се самоопределят като роми**. Това е в пълен контраст с официалната полицейска статистика към онзи период за дела на малцинствата сред идентифицираните извършители на престъпни деяния. Наред с това, всяко трето анкетирано лице съобщава, че е било физически малтретирано или при полицейския арест, или по време на задържането му в полицията. Делът на ромите (28,3%), които са съобщили, че са били жертва на физическо насилие от полицията, е два пъти по-висок от този на българите (14,5%).

Има данни, че **полицията** прилага всеобхватно етническо профилиране. По-вероятно е ромите да бъдат спирани и проверявани от полицията, по-често биват арестувани и са свръхпредставени в наказателните производства. Усредненият профил на заподозрян или обвиняем ром е лице, което владее слабо български език, има ниско образование, има ниски доходи, няма постоянна адресна регистрация и е извършител на престъпление, свързано с отнемане на имущество.

Законодателното регламентиране на правото на достъп до **адвокатска защита** на заподозрени лица страда от сериозни недостатъци, доколкото полицейското производство не е част от наказателното производство и се разглежда като административно. Тези недостатъци се отразяват в значително по-сериозна степен на задържането и първоначалните действия в полицейското управление със задържаните лица от ромски произход, поради това, че те са по-представени сред общия брой от задържаните лица. Ромите получават адвокатска помощ едва след първия разпит в полицейското управление, срещат се с адвокатите си рядко, има по-голяма вероятност да бъдат задържани под стража по време на цялото досъдебно производство. Ромите не са запознати с правата си по време на задържането и имат малко информация за дискриминацията и средствата за

защита срещу нея. Липсата на адвокатска защита води до неспазване на гаранциите за справедлив процес и това засяга особено ромите поради тяхната уязвимост, породена главно от по-нисък образователен и икономически статус, слабо владеене на български език, липса на адаптиране на наказателноправната система към техните потребности в процеса.

Съвместно с полицията, **прокуратурата** провежда акции за борба с „битовата престъпност“, като таргетира единствено населени с роми села и квартали, което допринася за по-високата представеност на ромите в системата на наказателното правосъдие. Според респондентите в изследването, ромите са свръхпредставени в наказателните дела, тъй като извършените от тях престъпления са по-лесни за разследване и предполагат по-бързо събиране на доказателства и по-кратки производства. По-вероятно е ромите да подписват споразумения с прокуратурата, но няма убедителни доказателства, че условията им са по-неблагоприятни за тях. Българската прокуратура не само че не предприема мерки за борба с дискриминацията спрямо ромите в системата на наказателното правораздаване, но с някои изказвания на свои отговорни представители и с някои действия активно упражнява дискриминация.

Сред част от **съдиите** има съзнание за ефектите от дискриминацията спрямо ромите, но сред друга немалка част такава липсва, което се обективира в някои случаи и в съдебни актове. В съдебната практика могат да бъдат намерени шокиращи примери на експлицитно изразени негативни предразсъдъци спрямо ромите и тяхната проява при решаването на различни въпроси от правомощията на съда - при оценката на опасността от укриване в досъдебното производство, при оценката на доказателствата, при обсъждането на смекчаващите и отегчаващите вината обстоятелства и други.

Обучения за борба с дискриминацията не се предлагат системно спрямо представителите на съдебната система. Тези от тях, които са участвали в такива обучения, са малко на брой, а самите обучения са спорадични. Те не са част от системата за кариерно израстване на магистратите. Ромите не са професионално представени в съдебната система.

Според БХК, преодоляването на дискриминацията в сферите на достъпа до правосъдие, администрацията на наказателно правосъдие и правоприлагането изисква реализирането на разнообразни законодателни, политически и обучителни мерки, включително:

- ➔ събиране, обработка и защита на етнически дезагрегирани данни, с цел идентифициране на дискриминативни практики в системата на наказателното правосъдие;
- ➔ въвеждане на легална дефиниция и забрана за „етническо профилиране“;
- ➔ формулиране на ясни и категорични послания от заемащите ръководни постове в изпълнителната и съдебната власт за нетърпимост на етническа и расова дискриминация при и по повод на изпълнение на професионалните задължения и налагане на дисциплинарни санкции за нарушителите;
- ➔ подобряване на достъпа и качеството на правната помощ по наказателни дела, най-вече при полицейско задържане на заподозрени лица;
- ➔ осигуряване на антидискриминационни обучения за професионалистите в наказателно-правната система;
- ➔ осигуряване на ефективни средства за защита срещу дискриминация за пострадалите;
- ➔ засилване на ангажимента на Омбудсмана и на Комисията за защита от дискриминация за борба с дискриминацията спрямо ромите в системата на наказателното правосъдие.